

EDGAR ALLAN POE

HAVRAN

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Proroku,“ dím, „mene tekel, ať jsi pták anebo z pekel,
při nebi, jež nad námi je, při Bohu, jenž léká mne,
rci té duši, jež žal tají, zdali aspoň jednou v ráji
tu, již svatí nazývají Lenora, kdy přivine,
jasnou dívku Lenoru, kdy v náruči své přivine“ –
havran dí: „Už víckrát ne.“

„Tos řek jistě na znamení, že se chystáš k rozloučení,
táhni zpátky do bouře a do podsvětí, satane! –
nenech mi tu, starý lhář, ani pírká na polštáři,
neruš pokoj mého stáří, opusť sochu havrane!
Vyndej zobák z mého srdce, opusť sochu, havrane!“
Havran dí: „Už víckrát ne.“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je ze závěru básně – předpředposlední a předposlední sloka.

Muž v horečce klímá ve svém pokoji a čte si o dívce Lenoře. Lenora byla jeho milenkou, která zemřela. Čtení ho uklidňuje. Když se ozve zaťukání, lekne se. Domnívá se, že je to nějaký pozdní host, otevře dveře, ale za nimi nikdo nestojí. Muž dlouho stojí mezi dveřmi, šeptá „Lenoro“ a poté se vrací do svého pokoje. Slyší šramot, otevře okenice a dovnitř vlétne havran. Pták se usazuje na poprsí bysty Pallas Athény, která je nade dveřmi.

Muž a havran spolu rozmlouvají, muž chce znát havranovo jméno. Havran kráká, není mu dobře rozumět. Muž doufá, že pták ráno odletí, ale ten ho ujišťuje, že „už víckrát ne“. Muž si není jistý, na kterou jeho otázku havran reaguje a jestli mu vůbec odpovídá.

Havran muže utěšuje, že mu Bůh pomůže zapomenout na Lenoru. Muž se ptá, zda najde útěchu ve smrti a jestli někdy Lenoru obejmě. Rád by, aby havran odletěl a už ho dál neděsil. Havran však stále sedí. Muž shledává, že jeho duše se už nevzchopí.

Výklad podle Poeovy Filozofie básnické skladby:

- báseň má takový rozsah, aby se dala přečíst najednou; je ucelená (108 veršů)
- cílem básně bylo vzbudit ve čtenáři Krásno
- krása vynikne, pokud bude tón básně smutný
- refrémem básně je slovo „nevermore“ (víckrát ne), které je krátké a dobře zní
- nejsmutnější téma je podle básníka smrt krásné ženy, proto ho zvolil
- autor nechal hlavního hrdinu pokládat stále závažnější a závažnější otázky, na něž havran vždy odpoví „nevermore“, až začne pokládat otázky, které jsou pro něj zásadní – „pronáší je napolo z pověry a napolo z onoho zvláštního zoufalství, které se kochá sebetryzněním“. Ví, že odpověď bude stále stejná a že mu způsobí bolest.

- **téma a motiv**

téma: setkání se zemřelou dívkou
motivy: pták, peklo, žal, ráj, polštář, stáří

- **časoprostor**

prostor: pokoj lyrického subjektu
čas: měsíc leden, půlnoc

- **kompoziční výstavba**

Děj se odvíjí chronologicky.
Báseň se skládá ze 108 veršů.

- **literární forma, druh a žánr**

poezie, lyricko-epický, básnická skladba

- **lyrický subjekt**

lyrický subjekt vystupuje v ich-formě

- **postava**

muž – lyrický subjekt; bojí se Boha (smrti), rád by ještě někdy objal Lenoru, rozzlobený na havrana, starý

havran – nemá původ, možná je poslem z pekla, odpovídá stále stejně

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč: lyrický subjekt, havran

- **typy promluv**

dialog lyrického subjektu a havrana

- **veršová výstavba**

dvě sloky po 6 verších
rýmové schéma ABABBB

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

slovo knižní	<i>dím, mene tekel, rci</i>
zdrobnělina	<i>pírko</i>

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

apostrofa	<i>proroku</i>
refrén	<i>Už víckrát ne</i>
eufemismus	<i>jednou v ráji</i>
epiteton	<i>jasná dívka Lenora</i>
metonymie	<i>pokoj mého stáří</i>
metafora	<i>vyndej zobák z mého srdce</i>

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

- první polovina 19. století

Edgar Allan Poe (1809–1849)

- Američan; básník, prozaik, literární teoretik a esejista
- matka Elizabeth byla herečka, zemřela dva roky po narození Edgara
- otec David byl alkoholik a rodinu opustil krátce po Edgarově narození
- ujali se ho manželé Allanovi, překlátili ho na Edgara Allana
- 5 let žili v Anglii, zde chodil na základní školu
- dobrý student, výborný znalec literatury a historie
- studoval University of Virginia, mnoho času trávil na večírcích
- poté odchází do Bostonu, kde začíná publikovat
- měl rád dobrodružství, nic ho nebavilo dlouho
- několik let v armádě, stal se seržantem a zároveň měl dost času na psaní
- armádu opustil, aby se mohl věnovat literatuře
- vymyslel si neexistující Folio Club – založeno na ironii, zesměšňoval literární nepřátele
- stále oblíbenější autor, ale fyzicky je na tom čím dál hůř
- oženil se se svojí sestřenicí, čtrnáctiletou Virginií – žili spolu 11 let, zemřela na tuberkulózu
- v závěru života žil v bídě, chodil v roztrhaných šatech
- zemřel po čtyřdenním alkoholovém deliriu

- autor fantastických a mystických příběhů, humoristických povídek

- zakladatel detektivky

- zakladatel hororu – zachycuje vypravěčovu mysl

- předchůdce sci-fi

poezie:

- psal již za studií

- časté téma smrti

Básně, Tamerlán a jiné básně

próza:

povídky – psány ich-formou, postavy jsou vynalézavé a odvážné, často se objevuje vyšetřovatel Dupin
(*Vraždy v ulici Morque*)

Povídky Folio Clubu, Rukopis nalezený v lahvi, Jáma a kyvadlo, Zrádné srdce, Zlatý brouk, Černý kocour, Zánik domu Usherů

román *Příběhy Arthura Gordona Pyma*

eseje:

Filozofie nábytku

Filozofie básnické skladby – vysvětlení básně Havran

- **literární / obecně kulturní kontext**

E. A. Poe je řazen k romantismu (1. pol. 19. stol.), někdy také k dekadenci a symbolismu (konec 19. stol.)

Romantismus:

- umělecký směr, který se odráží v uměleckých odvětvích, ale také životní pocit
- název odvozen od slova román
- vznik v Anglii na počátku 19. století, odtud do celé Evropy
- je ovlivněn revolučními převraty v době národně-osvobozeneckých válek
- inspirací je gotika pro svou tajuplnost

- znaky romantismu: důraz na city, zájem o historii, únik z reality, autor se ztotožňuje s hrdinou, tragické konce hrdinů, zájem o přírodu, hrdina zobrazován v krajních situacích, inspirace ústní lidovou slovesností, svoboda umělecké tvorby, jazyk citově zabarvený
- hojné použití básnických jazykových prostředků
- typický romantický hrdina: většinou myšlenkově totožný s autorem = má autobiografické rysy, většinou výjimečná osobnost, nikdo mu nerozumí, je osamělý; touží po lásce, ale často miluje nešťastně, jeho život končí tragicky, jeho původ je nejasný
- typické romantické prostředí: výjimečné – hrad, samota, hřbitov, katedrála, sklepení, temné jezero, hluboký les
- hlavní žánry: román, povídka, balada

Dekadence, tzv. prokletí básníci:

- označení pro francouzské básníky poslední třetiny 19. století
 - označení použil Paul Verlaine v eseji *Prokletí básníci* (vydáno 1884) pro sebe, Tristana Corbiéra, Arthura Rimbauda a Charlese Baudelaira
 - spojení s dekadentním způsobem života – drogy, alkohol, zločinnost, násilí, neúcta k pravidlům
 - původně se označení prokletí básníci používalo jen pro autory zmíněné v eseji, později se používal pro všechny spisovatele, jejichž život byl protispolečenský → O. Wilde, E. A. Poe
 - žili naplno – bohémsky, bouřili se proti vlastní rodině i proti společnosti
 - scházeli se v kavárnách, oblékali se výstředně, vzájemně si půjčovali peníze
 - např. je k nim řazen renesanční básník Francois Villon nebo K. H. Mácha
- znaky tvorby prokletých básníků:
- hlavní znak: krása v ošklivosti, svoboda, nezávislost jedince na společnosti, soustředěnost na vnitřní život člověka, právo osobitého vidění světa
 - ve své době nebyli pochopeni, pobuřovali, inspirace dalších generací
 - přinesli poezii novou inspiraci, protikladné dojmy hromaděny vedle sebe

Romantismus

Anglie:

George Gordon Byron (1788–1824)

- hlavní představitel romantismu
- básnické povídky: *Džaur*, *Korzár*, *Lara* – hlavním hrdinou je člověk revoltující proti současnému světu
- Childe Haroldova pouť* – moderní epos, autobiografické rysy

Percy Bysshe Shelley (1792–1822)

- zemřel utonutím, plavil se na lodi Ariel
- jeho manželka, Mary Shelleyová, je autorkou *Frankenstein*
- Odpoutaný Prométheus* – dramatická báseň, utopie, vyjadřuje téma osvobození lidské myšlenky

Walter Scott (1771–1832)

- považován za zakladatele historické povídky a historického románu
- Waverly* – román o povstání v Irsku
- nejslavnější romány: *Rob Roy*, *Ivanhoe*, *Kenilworth*, *Piráta*

Francie:

Victor Hugo (1802–1885)

- nejslavnější romantický spisovatel
- Legenda věků* – trojdílný cyklus básní
- Ruy Blas* – nejlepší drama
- Chrám Matky Boží v Paříži* – nejznámější román, mnoho filmových i dramatických adaptací
- Bídníci* – pozdně romantické dílo, velký čtenářský ohlas okamžitě po vydání

Stendhal (1783–1842)

Červený a černý, Kartouza parmská

Lucien Leuwen – román vydaný posmrtně, je nedokončený, původní název *Červený a bílý*

Alfred de Musset (1810–1857)

Zpověď dítěte svého věku – intimní autobiografický román, vylíčil svůj vztah k George Sandové

Rusko:

Alexandr Sergejevič Puškin (1799–1837)

- zřejmě nejznámější ruský básník

Cikáni – poéma, kritika hrdiny byronského typu

Evžen Oněgin – 1833, román ve verších

Piková dáma – novela s fantastickým námětem

Kapitánská dcera – historická novela, odehrává se za rolnického povstání v 18. stol.

Michail Jurjevič Lermontov (1814–1841)

básník, prozaik, dramatik

Démon – poéma, vychází z biblických a apokryfních legend o vzpouře a zavržení andělů + čerpá z gruzínského folkloru

Hrdina naší doby – filozofující román zobrazující život intelektuála ve 30. letech 19. stol.

Dekadence, symbolismus

Charles Baudelaire (1821–1867)

- o generaci starší, ale řazen do této skupiny kvůli myšlenkové příslušnosti

Květy zla

Paul Verlaine (1844–1896)

- žil s Rimbaudem, propadl tuláctví a alkoholu, rozchod = postřelil ho, 2 roky ve vězení
sbírky *Moudrost, Dávno a nedávno, Verše saturnské*

Jean Artur Rimbaud (1854–1891)

- nejproslulejší z prokletých básníků

básně *Mé tuláctví, Román*, sbírka básní v próze *Iluminace*

- skladba *Opilý koráb*

Oscar Wilde (1854–1900)

- dramatik, básník, prozaik, Angličan

- homosexuální vztah – odsouzen k nuceným pracím, žena ho opustila, zemřel v bídě

sbírka *Básně*

drama: *Jak je důležité míti Filipa, Ideální manžel*

próza: pohádky *Šťastný princ a jiné pohádky*, román *Obráz Doriana Graye*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Havran – pták, který přiletěl k lyrickému subjektu a promlouval s ním; symbol, který je vykládán různě (smrt, nemoc, neštěstí...)

- v originále raven = krkavec

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Báseň skrývá mnoho různých výkladů, tím je stále aktuální.

- **pravděpodobný adresát:**

Milovník symbolistické a romantické poezie, člověk schopný rozluštit symboly.

- **určení smyslu díla:**

Záporný zážitek (zde smrt milované ženy) v nás přetrvává celý život, nelze zapomenout.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Havran byl napsán r. 1844 (5 let před smrtí) a je autorovým vrcholným dílem.

- **tematicky podobné dílo:**

Novalis – *Hymny noci*: básnická sbírka reagující na smrt milované ženy

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Film Havran (2012) je inspirovaný povídkami E. A. Poe, nejedná se o zfilmovaný obsah básně.